

VAKIF ve KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN: 1301-9287

T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü
tarafından üç ayda bir yayınlanır.

Yıl 1, Cilt 1, Sayı 2, Ağustos 1998

Fiatı: 500.000 TL. KDV Dahil

Sahibi:

T.C. Başbakanlık
Vakıflar Genel Müdürlüğü adına
Mustafa KETEN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Sadi BAYRAM

Yazı Kurulu:

(Alfabetik sırayla)
Prof. Dr. Oluş ARIK
Dr. Ramazan AYDIN
Prof. Dr. Aynur DURUKAN
Prof. Dr. Beyhan KARAMAĞARALI
Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ
Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU
Dr. Mehmet ÖNDER
Prof. Dr. Orhan Cezmi TUNCER
Prof. Dr. Aysel Tükel YAVUZ
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ
Prof. Dr. Refet YINANÇ

Teknik Yönetmen:
Mehmet NARİNCE

İdare Yeri:

Ziya Gökalp Cad. No: 58 Kat: 5
Kolej - ANKARA

Tel: 434 57 48 - 431 11 60 / 482

Faks: 431 12 98

Kapak Resmi:
İstanbul
Üniversitesinin
tarihî giriş kapısı
(Dr. Mehmet
Hengirmen'den)
Kapak İçi Ebruları:
Ebrucu Salih Elhan

Yazılarındaki fikir ve görüşlerden yazarları
sorumludur.

Kaynak belirtmek kaydıyla iktibas yapılabilir.

ANKARA 1998

Tasarım • Dizgi • Renk Ayrımı • Baskı ve Cilt

Plaka Matbaacılık Tic. ve San. A.Ş.

Tel: 0.312.267 08 97 • Faks: 0.312.267 08 12

İÇİNDEKİLER

Başbakan Mesut YILMAZ Kültürün Vazgeçilmez Unsuru Vakıflar.....	2
Mustafa KETEN Nasıl Bir Vakıf Anlayışı.....	3
Yusuf MANAP Vakıf Anlayışımızın Sosyal Temelleri	5
Erhan AKSOY Yeni Vakıfların Sorunları ve Bunların Düzeltilmesine İlişkin Görüşler	7
Sadi BAYRAM 2000'li Yıllara Girerken Vakıflarımız	10
Av.M.Serhat YENER Vakıf Müessesesi	13
Doğan ERDİNÇ Eserler ve Kimlikler	15
Mehmet ÇINARLI Sesler Bırakıp Gitmişler.....	18
Dr. Mehmet ÖNDER Son Yüzyıl İçerisinde Konya'da Yıkılan Selçuklu Eserleri	19
Mehmet ÇAYIRDAĞ Kayseri Hunat Külliyesi	23
Erdal ESER Sivas'ta Bir Manifesto: Gök Medrese	27
Dr. Lütfü ŞAHSUVAROĞLU Kıbrıs	29
Doç. Dr. Hasan YÜKSEL Türk Dünyası'ndan Anadolu'ya Gelen Göçmenlerin Tesis Etmis Oldukları Vakıflar	30
Dr. Yaşar KALAFAT Anadolu Halk Sufizmi "Ahmet Yesevi'den Hasan Dede'ye Erzurum Yöresi Gönül Eleri"	33
Yağmur SAY Seyyid Battal Gazi Külliyesi	35
M.Asım YEDİYILDIZ Dünden Bugüne Yıldırım Külliyesi	40
Dr. İlhan AKBULUT Alara Hanı ve Alara Kalesi	45
Dr. Zübeyde Cihan ÖZSAYINER Hat Sanatına Açılan Pencere: Beyazıt Medresesi'nden Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ne	48
Atanur MERİÇ Geleneksel Türk Süsleme Sanatları (Minyatür-Tezhip-Hat)	52
Mehmet Akif ERBAŞ Bosna'da Yok Edilmek İstenenler	55
Adnan TÜZEN Romanya Seyahati ve Kaybolan Vakıf Mirasımız	58
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ FAALİYETLERİ	63

Geleneksel Türk Süsleme Sanatları

(MİNYATÜR-TEZHİP-HAT)

Atanur MERİÇ

Geleneksel Türk Süsleme sanatları arasında özgün bir yeri olan, Minyatür-Tezhip ve Hat sanatlarının yüzyılları içine alan uzun ve köklü bir geçmişi vardır.

Bilhassa Osmanlı Dönemi'nin 500 yıllık uzun geçmişi içinde, bu sanatlar özelliklerini yitirmeden hep gelişerek, birbirinden güzel ve seçkin eserlerle süregeldi. Şimdi bu sanat dallarını kısaca gözden geçirelim.

MİNYATÜR

Eski Türk sanatında "tasvir" olarak adlandırılan minyatür, kâğıt, parşömen ya da değişik yüzeyler üzerine, altın varak ve boya ile, ince ayrıntılı olarak, ışık-gölge ve perspektif olmaksızın yapılan canlı resim ve portre sanatıdır. Bunları yapan sanatçılara "nakkaş" veya "musavvir" denilir.

Türk Minyatür geleneğine ait en eski örnekler, Orta Asya'da Uygur'lara kadar uzanır.

13. yüzyılda, Selçuklular'ın Anadolu'daki akademik sanat merkezi Konya'dır. Yüzyılın başlarında yapılan "Varka ve Gülşah" adlı, bir aşk hikâyesini konu alan minyatürlü eser, bu dönemin önemli eserlerinden biridir.

Fatih Sultan Mehmet'in vakfiyesi (Foto: Sadi Bayram)

Beylikler Dönemi'nde minyatür sanatındaki duraklama, Osmanlılarda 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet'in sarayda kurduğu "nakkaşhane" ile yeni bir döneme girmiştir. Fatih'in bilime ve sanata gösterdiği büyük ilgi nedeniyle, bu dönemde pek çok eser yazılıp minyatür-

lenmiş, Batıdan gelen ressamalara sarayda yer verilmiştir.

Bu dönemin ünlü sanatçılarından Sinan Bey'in yaptığı Gül Koklayan Fatih portresi, çok tanınmıştır.

Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni

Sultan Süleyman Dönemi (1520-1566) diğer sanat dallarında olduğu gibi, minyatür sanatının da yükseliş yıllarıdır. Bu yıllarda saray atölyesindeki sanatçı sayısının, imparatorluk sınırlarının gelişmesiyle orantılı olarak arttığını görürüz. Sultanların Doğuya ve Batıya yaptıkları seferler sonucu, değişik sanat geleneklerine bağlı sanatçıları ve eserlerini Topkapı Sarayı'nda toplamışlardır.

Kanuni Dönemi, süsleme sanatında yeni üslupların meydana geldiği önemli bir devirdir. Sultanların yaşamını, kazandığı zaferleri, saray eğlencelerini ve törenlerini, "Şehname" denilen ve şiir diliyle anlatan kitaplar yazılmış, Nakkaş, Nigârî, Nakkaş Osman ekibiyle bunların minyatürlerini yapmıştır. "Hünernâme" isimli eser, yine benzer konuları içerir.

Klasik Osmanlı Minyatür Sanatı'nın, belgesel nitelikteki en önemli eserlerinden biri de "Surnâme"dir. Sultan III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmet'in 52 gün ve 52 gece süren sünnet törenindeki gösterileri anlatan eser yine, Nakkaş Osman ve saray nakkaşhanesindeki sanatçılardan oluşan bir ekiple yapılmıştır.

III. Mehmed Dönemi'nde Hz. Muhammed'in hayatını konu alan Siyer-i Nebi, klâsik tarzın dışında, yeni bir anlatımla, 800 minyatürden oluşan büyük bir eserdir. Ve Nakkaş Hasan bu minyatürlere imzasını atar.

17. yüzyıl başında bir fal kitabı dikkati çeker. Çoğu peygamberler tarihini anlatan bu eseri, değişik sanatçılar resimlemiştir. Bu dönemin en ünlü minyatürlerini ünlü nakkaş, Ahmed Nakşi yapmıştır. "Tercüme-i Şekâik-i Numaniye" adlı eser, Türk alim ve şeyhlerinin hayatlarını anlatır. Bu eser Nakşi'nin en önemli eseridir. Nakşi eserlerine derinlik olgusu getirmiş ve Batıdan esintilerle Türk Minyatür sanatına yeni boyutlar kazandırmıştır.

18. yüzyılda, III. Ahmed Dönemi Nakkaşbaşı Levni, kendi sanat ve renk anlayışı ile birbirinden güzel eserler ortaya çıkarır.

Kendi de ünlü bir şair ve hattat olan III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününü konu alan ve Vehbi tarafından yazılan "Sürnâme" Levni tarafından 137 minyatüre canlandırılmıştır.

Son olarak da çiçek ressamı diye de bilinen 1735-1745 yıllarında eserler veren Buhari'yi görüyoruz.

Minyatür yapabilmek için, çeşitli boyalara (toprak boyalar) altın varak, çeşitli incelik ve kalınlıkta samur fırçalar, çeşitli maddelerle âhârlanmış (cilâlanmış) kâğıtlar ve diğerlerine ihtiyaç vardır.

Önceden hazırlanan kompozisyon, kâğıda aktarılır. Fırça ile boyamaya geçilir. Minyatürün kendi içinde çizim kuralları vardır. Aşağıdan yukarıya doğru gelişen bir düzenleme görülür. Figürler içinde önemli bir kişi varsa, bu diğerlerinden daha ön planda ve büyük resmedilir. Ayrıntılar tek tek belirlenir. Minyatürde perspektif yoktur, figürler birbirini kapatmaz.

Günümüzde yapılan minyatürlerde, perspektif olgusuna yer verilmektedir.

TEZHİP

Tezhip, kelime anlamı olarak Arapça'da altınlama olarak geçiyorsa da, sadece altınla değil, toprak boylarla da yapılan süsleme sanatıdır.

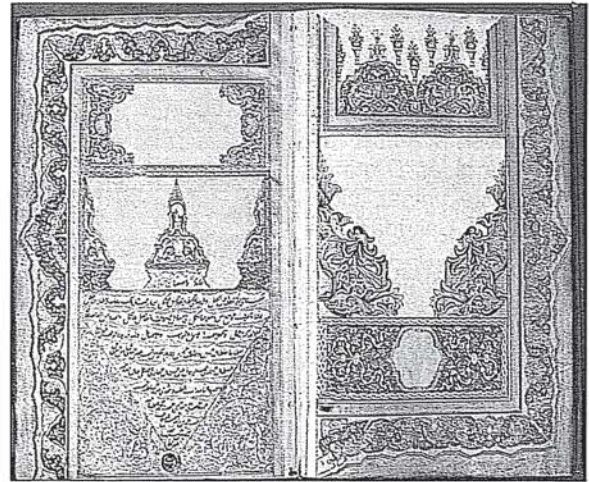
En güzel örneklerini, el yazması kitaplarda bulduğumuz tezhip sanatına ait, zarafet ve incelik dolu sayısız eserin en seçkin güzellikte olanlarını Kur'an-ı Kerim'lerde görürüz. Bunlardan başka murakka (albüm), hilye, berat, menşur ve fermanların başında bulunan tuğraların süslenmesinde izleriz.

Bir yazma eserde tezhiplenecek kısımları şöyle sıralayabiliriz. Zahriye adı verilen iç kapakta kitabın adı, yazarı, ait olduğu veya sunulduğu kişinin adı ve ünvanlarını belirten "temellük" kitabesi yer alır. Bu sahife süslemeler açısından en zengin olanıdır. Daha sonra baş sayfa (serlevha, münacat, methiye) yine çok zengin süslemeleriyle yazılı bazen de yazısız olabilir. Sırasıyla bölüm başları (süre başı, fasıl başı), Kur'an'da secde kenarları, hizip gülleri, âyetlerin baş ve bitim noktaları (vakfe, durak), son olarak da eserin yazıldığı tarih, ve hattatın adının yer aldığı (ketebe) sayfası, hatime diye adlandırılan son kısım. Burada hatime duası da bulunur ve çoğu kez tezhiplenir.

Minyatür sanatında olduğu gibi Orta Asya'dan gelen bu sanat, Selçuklular'ın başkenti Konya'da gelişmeye başladı. Burada Abdullah oğlu Muslih adlı bir tezhip ustası Mevlâna'nın 1278 tarihli Mesnevisi'ni tezhiplemiş, bu eserde süslemenin en güzel örneğini vermiştir. 14. yüzyılda yine Kon-

Hatice Sultan'ın K. 55 numaralı 1811 tarihli vakfiyesinin tasdik sayfası (Foto: Sadi Bayram)

Sultan III. Selim'in K. 29 numaralı 1801 tarihli vakfiyesi (Foto: Sadi Bayram)

ya'da, Konyalı Yakup'un tezhiplendiği bir Kur'an, bugün Mevlâna Müzesi'nde sergileniyor. 15. yüzyılda, özellikle Fatih Sultan Mehmed himayesindeki saray nakkaşhanesinde, Türk tezhip üslubu oluşturulur. Bu dönemin ünlü ustası, saray başnakkaşı Özbek asıllı "Baba Nakkaş"tır.

16. yüzyıla gelindiğinde bütün sanat dallarının zirvede olduğunu görüyoruz. Motiflerde, kompozisyonlarda çok geniş bir zenginlik ve büyük bir anlatım gücünü izliyoruz. Burada karşımıza, getirdiği üslupla yepyeni bir dönem başlatan "saz yolu"nun ustası Nakkaş "Şah Kulu" çıkıyor. Yine bu dönemde, Kanuni Sultan Süleyman'ın baş nakkaşı tarafından bir başka yeni üslup görüyoruz. Bahçeden yeni kopmuş gibi çiçekleri dile getiren "Kara Memi".

Kanuni'nin "Muhibbi" mahlasıyla yazdığı Divanının muhteşem tezhiplerini bu usta yapmıştır.

17. yüzyılda Batı etkisinin kendisini göstermesiyle tezhip sanatında incelik yavaş yavaş kaybolur. Bu devirde "Derviş Mehmetî" görürüz, tezhip ustası olarak.

18. yüzyılda Avrupa'dan gelen Barok-Rokoko etkisiyle, klâsik tarz bir arada gider. Dönemin büyük lâke ustası, çiçek ressamı Ali Üsküdarî karşımıza çıkar. 19. yüzyılda ise Neo-Klasik üslup diye adlandırılan yeni bir tarz kendini gösterir.

Tezhip yapabilmek için öncelikle altına ihtiyacımız vardır. Altın varak halindedir ve onu ezme bu sanatın güç aşamalarından biridir. Ezme işle-

minden sonra, hazırlanan desen, Hat yazısının etrafına geçirilir. Altınlanacak yerlerden başlanır ve buralar mührelenir. Samur fırçalar uygulama yerlerine göre ayrılır. Tahrir fırçası, altın fırçası ve boyamalar için fırça.

Çizim safhasından, boyama safhasına kadar her bir uygulamanın kendi içinde özel bir tekniği, kuralları vardır. Bunlara mutlaka uymak gerekir. Tezhip çalışması çok titiz

zı ile kitaplar yazılmış, taş, ahşaba, madene uygulanan bu yazı, giderek süslemeye de girmiştir. 10. yüzyılda "küfi" adlı köşeli yazı, daha sonraları iri ve yuvarlak harfli "sülüs" yazıya dönüşmüştür. Bu yazı zamanla giderek ölçülü ve okunaklı bir biçimde küçülerek "nesih" adlı yazı çeşidi doğmuştur. Nesih'le Kur'an'lar, divânlar, bilimsel kitaplar yazılmıştır.

13. yüzyılda Yakut-Al-

yeni biçimler vererek, kendi üsluplarını ortaya koymuşlardır. 17. yüzyılda Hattat Hafız Osman, yazdığı Kur'an'la büyük şöhret olmuştur.

18. yüzyılda Mehmet Yesari ve oğlu Yesarizade Mustafa İzzet "Talik" yazısının ustası olmuşlardır.

Son devrin ustaları Hamit Aytaç, Necmettin Okyay, Emin Barın, yazı sanatını günümüze ulaştıran çok değerli sanatçılar olmuşlardır.

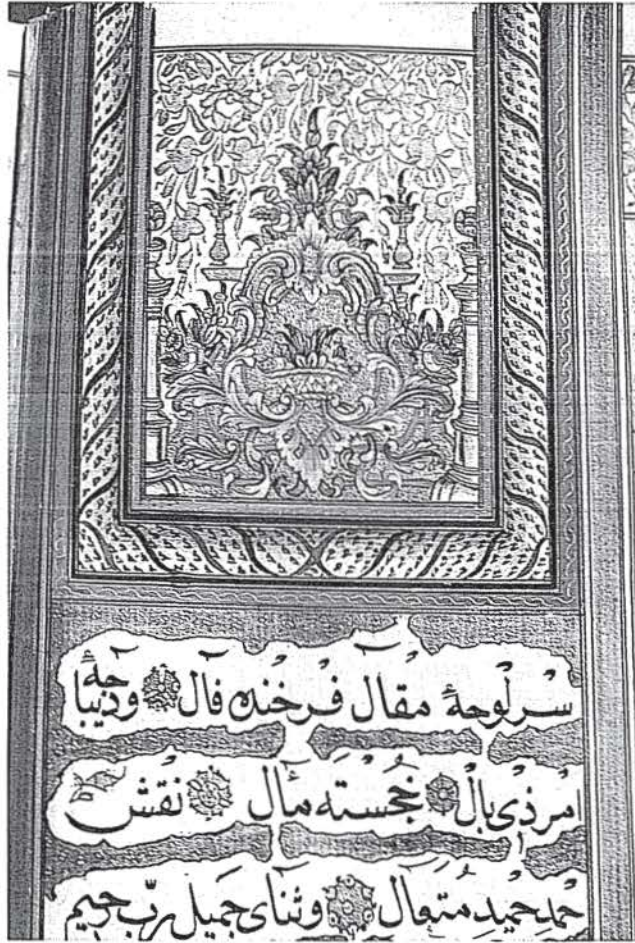
Türk hat sanatının esası hiç bozulmadan, geleneklerine sadık kalarak sürekli gelişmesi, mimari ve süsleme sanatlarıyla birlikte, padişahların ve sarayın koruması ve özendirmeleriyle doruğa ulaşmıştır.

1914 yılında İstanbul'da kurulan ve hattatlar okulu olarak bilinen "Medreset-ül Hattatin" de tezhip, minyatür, ebru, cilt ve hat sanatları yeniden canlandırılır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Süsleme Sanatları, Güzel Sanatlar Akademisi'nde devam eder. Zaman zaman çeşitli nedenlerle akademi'den ayrılan bu dallar, günümüzde birçok üniversitede zevkle yaşatılmaya devam ediyor.

Bugünlere gelmesinde, başından beri özveriyle çalışan, kurslar açan, atölyeler kuran Ord. Prof. Dr. A.Süheyl Ünver hocamızı şükranla anıyoruz.

Bu sanatlar günümüze ulaşan çok değerli kültür miraslarıdır. Onlara sahip çıkmak, korumak, yeni yorumları da katarak, asla özünü bozmadan yeni öğrencilerin, yeni ustaların yetişmesine olanak sağlamak... İşte görevimiz bu..

Beyhan Sultan'ın K. 57 numaralı vakfiyesinin 7. zeylinin süslemesi (Foto: Sadi Bayram)

çalışmayı gerektiren bir daldır.

HAT SANATI

Türkler İslâm dinine girdikten sonra, Arap yazısı, Türk İslâm Devletleri'nin yazısı olmuş, bu ya-

Mustasimi adlı hattat nesih yazısının en gelişmiş örneklerini vermiştir. 15. yüzyılın ikinci yarısında Amasyalı Şeyh Hamdullah, 16. yüzyılda Ahmet Karahisari gibi Osmanlı hattatları yazı sanatına